

LANDBOUW IN SPAUBEK

Voorkant: Wilde Cichorei, Spaubeeklaan.

Drs. Ruud J.E. Offermans

Met dank aan: Hub Offermans, Pierre & Leonie
Muijtjens - Riga, Michel & Tiny Janssen.

© Alle rechten voorbehouden (Sittard, 2023)

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	5
Bandkeramiek	18
Romeins Spaubeek	23
Toponiemen en landbouw	32
Het drieslagstelsel	32
De gemene weide of vroente	38
Het hooiland	41
Verkavelingspatronen	42
Teelten	55
Voeding	66
Markante hoeven	72
Vakwerkbouw	114
Het bakkes	122
De hoeswei	125
Oude fruitrassen	130
De gezusters Quax	132
Soldaat Quax	136
Literatuur	139
Bijlagen	144

INLEIDING

Binnen de Nederlandse cultuurlandschappen neemt Zuid-Limburg een uitzonderlijke plaats in. Dit vanwege het sterke reliëf en de specifieke bodemgesteldheid. De scherpe scheiding tussen bouwlandgebieden op de plateaus en de graslandgebieden in de dalen en het ontbreken van 'woeste grond' zijn specifieke kenmerken van het Zuid-Limburgse cultuurlandschap. Ook straatdorpen en gewandverkaveling zijn specifieke Zuid-Limburgse eigenschappen.

Ook wat betreft de bewoningscontinuïteit neemt Zuid-Limburg in Nederland een vrij unieke positie in. Er is namelijk een bewoningscontinuïteit in de dalen vanaf de Romeinse tijd.

In de jaren die volgden (de 11^e - 13^e eeuw) vormden voor heel Europa een periode van economische expansie, omdat het drieslagstelsel op grote schaal werd ingevoerd. Dalen werden ontgonnen waarbij aan de ontgonnen grondcomplexen namen werden gegeven. Vaak van (de families van) de ontginners: *Pepelsberg*, *de Renkensberg*, *de Juttendaal*, *de Suetendaal* en een fraai voorbeeld vinden we in Beek: *de Hommelsdaal-Gommelsdaal-Gommersdaal* (dal of ontginningen van de familie Gommers).

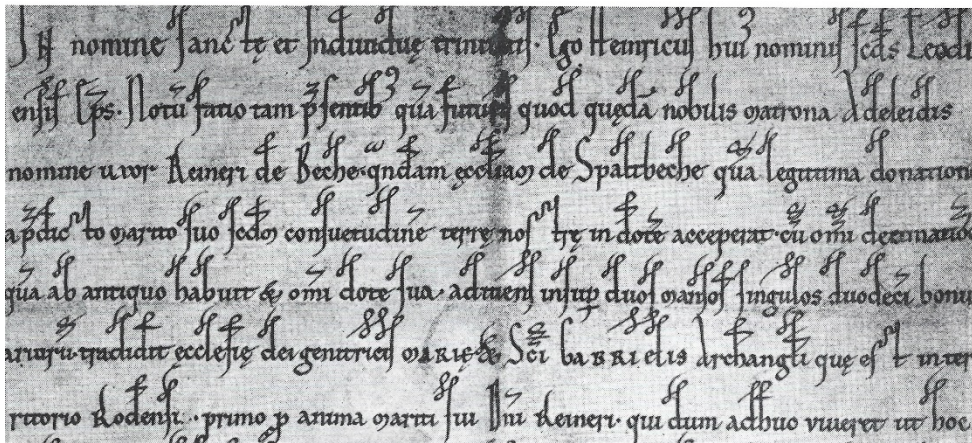
Bevolkingsgroei en agrarische hoogconjunctuur leidden overal tot ontginningen. De grens van het cultuurland

schoof dan steeds verder op vanuit een bestaande nederzetting. Zodra de afstand tot de nederzetting te groot werd, werden boerderijen gesticht aan de rand van het cultuurland (Kerenshof, Webrig, Busselken).

Spaubeek heeft in oorsprong waarschijnlijk tot de schepenbank Beek behoord. De plaatsnaam betekent waarschijnlijk 'dat gedeelte van Beek waar zich de Spalt (een Grubbe) bevindt'. Het naamgedeelte '-beek' verwijst niet naar de Geleenbeek, maar naar de Keutelbeek (Cötelbeek), waaraan eveneens het dorp Beek haar naam dankt. In de middeleeuwen is er sprake van Over- en Neer-Spaubeek. Over-Spaubeek lag ter hoogte van de huidige Dorpsstraat. Neer-Spaubeek is het oudste deel van het dorp Spaubeek. Het lag in het Geleenbeekdal bij kasteel Terborgh en wordt tegenwoordig aangeduid met de benaming Oude Kerk. Hier bevonden zich ook de watermolen van Spaubeek en een hoeve met de benaming 'Hof van Spaubeek'.

Spaubeek was vroeger niet meer of minder dan de huidige Dorpsstraat. In feite woonden in Hobbelrade meer mensen. 'Spau' is een spleet in de betekenis van een dal. Het achtervoegsel '-beek' heeft niets van doen met een waterloop, maar duidt hier op de ligging van een 'spau' of 'spalt' in de nabijheid van het buurdorp Beek. Zo verwijst de benaming van het dorp Neerbeek

(Nederbeke 1225) eveneens naar de ligging bij het dorp Beek. Oude schrijfwijzen zijn: *Spaltbeche*, *Spaltbeke* 1148, *Spaltbeke* 1175, *Spalbeke* 1271, *Spabeke* 1286, 1288, *Spaubeke* 1377, 1400, 1444, 1485, *Spaubecke* 1388, *Spaubecque* 1441, *Spaubbeck* 1472, *Spaubeeck*, *Spaubeeke* 1558, *Spauwbeecke* 1613.'

De oorkonde die na 1157 werd opgesteld, maar op 1148 werd gedateerd. Facsimile-uitgave PSHAL (1920, nr. 3).

Spaubeek op de Ferrariskaart (1771-1778), de oudste gedeeltelijk gedetailleerde kaart van Limburg.

Spaubeek op de Tranchot-von Müfflingkaart, 1803-1820.

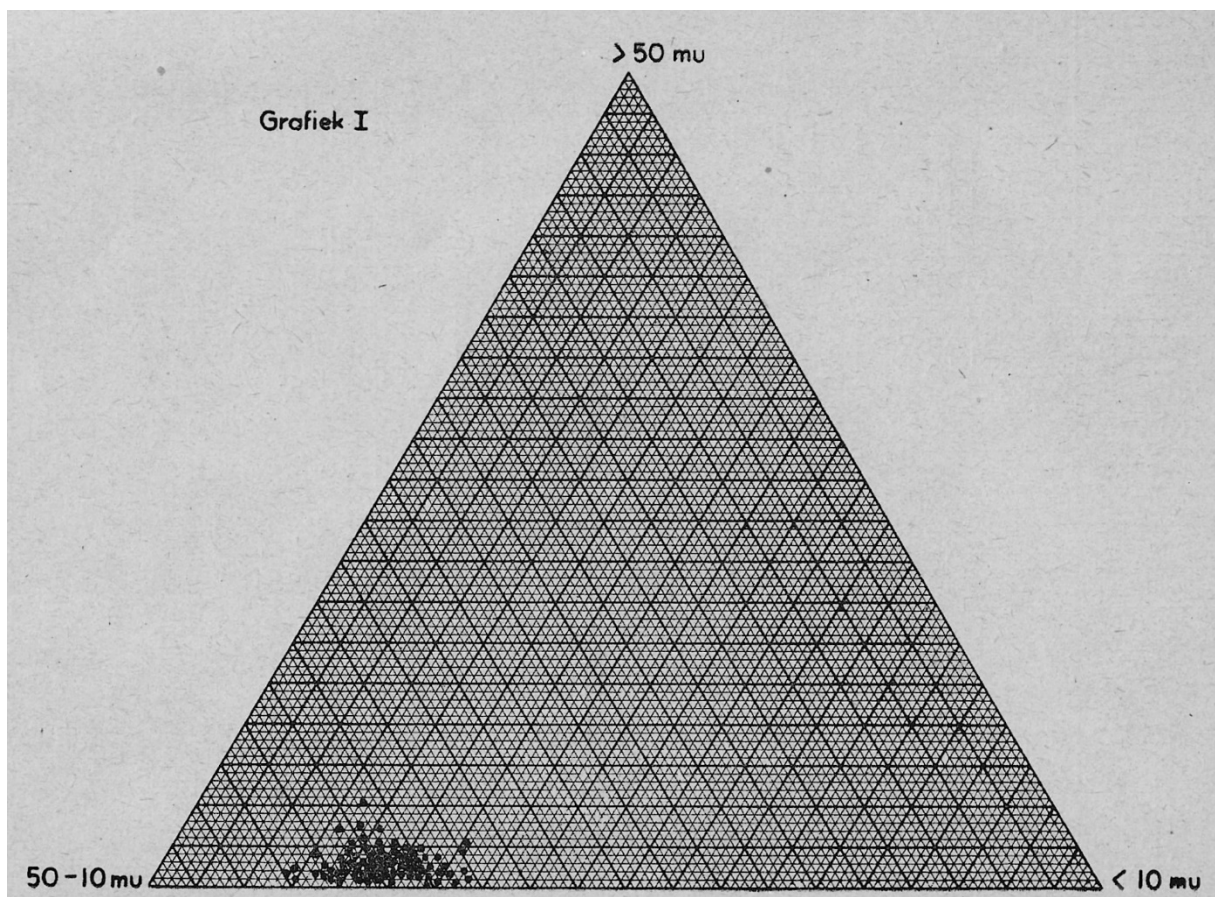

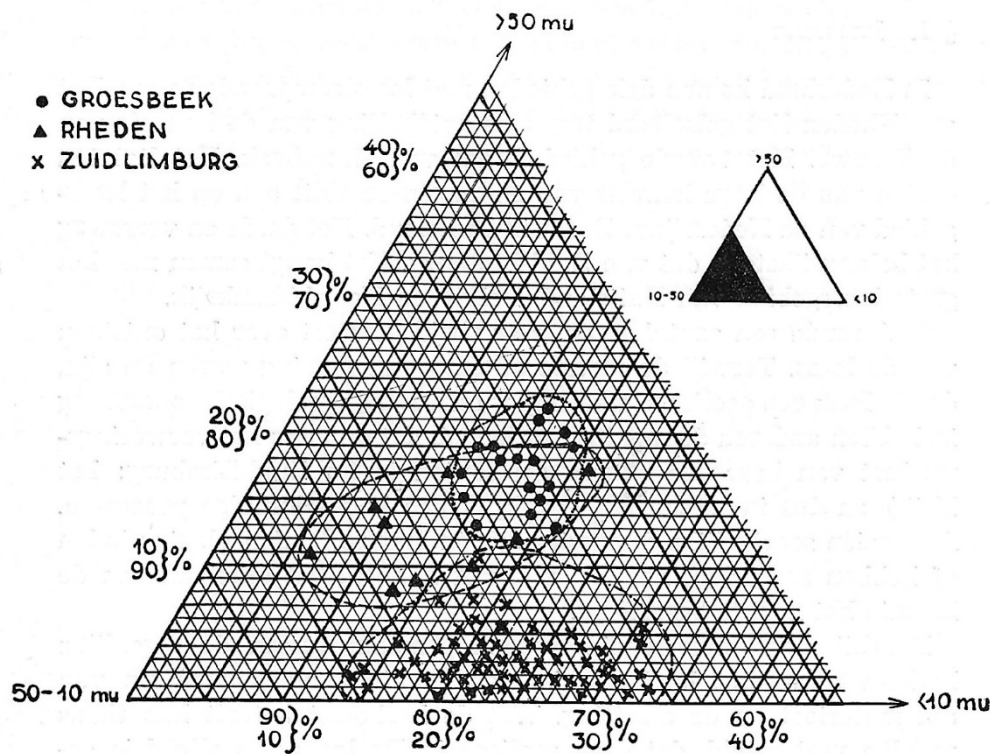
Cultuur-historische kaart Spaubeek.

De belangrijkste bodemsoort (95%) in Spaubeek is löss. Löss is een eolische afzetting van silt. Silt is de textuurfractie met een korrelgrootte die tussen die van zand en lutum (het gehalte aan kleideeltjes) in ligt. Qua samenstelling bevat löss voornamelijk siliciclastica (kwarts en andere silicaten), maar het kan ook een kleine fractie kleimineralen bevatten. Soms is die fractie groter

geworden sinds het moment van sedimentatie als gevolg van chemische verwerking.

In het dagelijkse spraakgebruik wordt het begrip löss of Limburgse klei veelal gebruikt voor gronden die onder andere voorkomen in Nederlands en Belgisch Limburg, langs de Veluwezoom bij Rheden, in de Achterhoek en op het plateau bij Groesbeek ten zuidoosten van Nijmegen. De Nederlandse löss heeft een typerende geelrode kleur.

De löss in Noordwest-Europa dateert uit het Saalien (Ijstijd) en het laatste gedeelte van het Weichsel-glaciaal (door ijs gevormd). In het Weichselien stond de Noordzee droog. Het sediment op de zeebodem vormde de bron van de lössafzettingen. Het lichte materiaal werd door de wind aangevoerd en heeft zich afgezet in een brede zone van Belgisch- en Nederlands-Limburg via Duitsland (o.a. de zeer vruchtbare Soester Börde in Westfalen) tot diep in Polen, Roemenië en Oostenrijk.

Lössbodems zijn zeer geschikt voor landbouw. De eerste landbouw in Nederland vond dan ook plaats op de löss in Zuid-Limburg. De boeren kwamen uit Centraal-Europa, dat vergelijkbare bodems kent. In lössbodems

heeft zich vaak een kleirijke inspoelings B-horizont ontwikkeld onder een klei-armere bovengrond. Onbegroeide lössbodems zijn sterk erosiegevoelig. Op de meeste hellingen in Zuid-Limburg is de oorspronkelijke bovengrond op de akkers verdwenen. Veelal zijn zowel de oorspronkelijke A-horizont en de E-horizont verdwenen, waardoor de kleirijke B-horizont aan het oppervlak ligt. Het geërodeerde bodemmateriaal dat zich in dalen en op lager gelegen plaatsen verzamelt, wordt aangeduid als colluvium.

Kalk uit het moedermateriaal löss lost in regen deels op en slaat vervolgens lager in het profiel neer. Zo worden de löss-deeltjes in verticale richting aan elkaar gekit. Hierdoor kunnen de in löss gevormde dalen en holle wegen vaak steile wanden hebben.

De kadastrale legger is ingericht per kadastrale gemeente. De kadastrale gemeenten komen grotendeels overeen met de burgerlijke gemeenten naar de toestand van omstreeks 1832.

Deze kadastrale begintoestand wordt ook wel minuuttoestand genoemd. Het betreft hier de allereerste kadastrale archiefstukken, waarvan een tweetal van groot belang is.

1) De minuutplan. Dit is de oorspronkelijke kadastrale kaart waarop alle percelen grond met hun eventuele gebouwen staan vermeld. Ook plaatselijke benamingen en veldnamen (toponiemen) zijn hierop te vinden.

2) De Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel. In dit register werden van elk perceel de volgende gegevens genoteerd: plaatselijke aanduiding, naam eigenaar, diens beroep en woonplaats, de soort van bebouwing, de oppervlakte, de klassering voor de grondbelasting en de belastbare opbrengst. De kadastrale minuutplannen, samen met de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels geven een helder beeld hoe Nederland er in 1832 uitzag.

Minuutplan, Hobbelrade, sectie A1 (1842).

Minuutplan, Hobbelrade, sectie A2 (1842).

Minuutplan, Spaubeek, sectie B1 (1842).